

Саміра Тимофіївна Пілецька,*д-р екон. наук, доцент*Національний авіаційний університет
03680, Україна, м. Київ, пр. Космонавта Комарова, 1

E-mail: 0508486185@ukr.net;

Тетяна Юріївна Коритько,*канд. екон. наук, доцент*Інститут економіки промисловості НАН України
03057, Україна, м. Київ, вул. Желябова, 2

E-mail: taniakorytko@gmail.com

МЕТОДИКА КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ АНТИКРИЗОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА¹

У сучасних умовах господарювання, які характеризуються нестабільністю зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, погіршенням економічної та політичної ситуації в Україні, неможливістю довгострокового прогнозування господарської діяльності, підприємства зіткнулися з необхідністю здійснення оцінки антикризового потенціалу.

Визначено основні критерії оцінки і розроблено методика комплексної оцінки антикризового потенціалу підприємства. Ключовим критерієм оцінки є динаміка показників, що характеризують виробничо-збутову, кадрову, фінансову і техніко-технологічну складові антикризового потенціалу підприємства. Запропонована методика комплексної оцінки антикризового потенціалу заснована на розрахунку інтегрального показника і дозволяє не тільки здійснювати узагальнену порівняльну оцінку результативності діяльності окремого підприємства у відповідному періоді, але і забезпечує можливість проведення багатовимірного порівняльного аналізу результатів діяльності декількох підприємств, що функціонують в одній галузі. Оцінка антикризового потенціалу за запропонованою методикою дасть змогу визначати найбільш слабкі сторони діяльності підприємства, використовувати графічний метод при оцінці результатів реалізації різних варіантів управлінських рішень.

Із використанням представленої методики виконано оцінку антикризового потенціалу на прикладі машинобудівних підприємств (ПАТ «Хартрон», ПАТ «Датагруп», ДП «Конопський авіаремонтний завод «АВІАКОН»). Встановлено, що найбільш негативний вплив на їх антикризовий потенціал має неефективне використання техніко-технологічних ресурсів, що зменшує можливість досягнення сталого розвитку. Саме тому робота із забезпечення відповідного рівня антикризового потенціалу повинна мати постійний характер.

Ключові слова: підприємство, антикризовий потенціал, комплексна методика оцінки, виробничо-збутова складова, кадрова складова, фінансова складова, техніко-технологічна складова.

JEL: G 30, D 83, L 20, M 10

У сучасних умовах відбувається перехід від індустріального суспільства до інформаційного, галузі економіки трансформуються з урахуванням принципів четвертої промислової революції, що призводить до зміни сутності галузевих і міжгалузевих комплексів; традиційні ланцюжки створення доданої вартості все більше до-

повнюються мережевими взаємодіями. Визначені перетворення формують додаткові загрози довгостроковому сталому розвитку галузей економіки на національному та регіональному рівнях. Непередбачуваність господарської діяльності підприємств, відсутність їх реакції на вплив внутрішніх і зовнішніх загроз можуть призвести до не-

¹ Дослідження виконано в рамках науково-дослідної роботи ІЕП НАН України «Механізми забезпечення інвестиційної активності підприємств для виробництва продукції з високою доданою вартістю». (номер держреєстрації 0115U001639).

бажаних наслідків і навіть до банкрутства. Отже, значимість і необхідність пошуку ефективних шляхів підвищення рівня антикризового потенціалу підприємства має значну актуальність.

Дослідження виникнення та перебігу кризових явищ у функціонуванні й розвитку соціально-економічних систем різних економічних рівнів, які стають теоретико-методологічним підґрунтям формування систем і механізмів антикризового управління, висвітлено в роботах таких учених, як М.О. Кизим, Л.О. Лігоненко, О.О. Терещенко, О.М. Тридід [1-4]. Однак у цих працях не враховано вплив чинників зовнішнього середовища на динаміку антикризового потенціалу підприємств і сталий розвиток. Позитивно оцінюючи наукові надбання вказаних науковців, слід зауважити, що відсутні наукові дослідження з проблем комплексної оцінки антикризового потенціалу підприємств.

Зарубіжний досвід свідчить, що питанню антикризового управління підприємством, а саме розробці стратегії управління підприємством у кризових умовах, приділяється значна увага. На це вказують ґрунтовні розробки теорії антикризового менеджменту І. Ансоффа, А. Томсона, Р. Доуле, А. Старости [5-8]. На їх думку, стратегічне управління в умовах кризи є одним із видів діяльності підприємства, спрямованим на визначення кризових явищ і створення відповідних передумов для своєчасної профілактики, ослаблення і подолання проблем. Т. Жакес, Д. Мойніхан, В. Фуджеджи [9-11] розглядають роль антикризового управління через несприятливі фінансові умови функціонування підприємств. Даний підхід має на меті подолання негативних наслідків неефективного управління і помилки в оцінці фінансового стану підприємства, які викликали серйозні проблеми в його діяльності. Незважаючи на значний обсяг робіт, які зачіпають різні аспекти антикризового управління підприємствами, цілий ряд питань, пов'язаних із цією проблемою, залишаються дискусійними і потребують додаткового вивчення.

Теоретичні та методичні засади антикризового управління підприємствами до-

сліджуються в наукових працях таких вітчизняних учених, як О.В. Ареф'єва, І.П. Булеєв [12], Н.Ю. Брюховецька, О.О. Маслак [14; 15]. Зокрема, спостерігається зміна поглядів українських науковців на сутність антикризового управління, робиться акцент на необхідність використання системного підходу при аналізі та синтезі його методів. Але недостатньо уваги приділено оцінці антикризового потенціалу підприємств в умовах впливу мінливого зовнішнього середовища. Це визначає необхідність побудови методики комплексної оцінки антикризового потенціалу, спрямованої на попередження загроз щодо банкрутства та забезпечення сталого розвитку підприємств.

Мета статті полягає в розробці методики комплексної оцінки антикризового потенціалу підприємств в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Однією з провідних ланок промисловості України виступає машинобудування, питома вага якого, незважаючи на суттєвий внесок у розвиток національної економіки, у структурі промисловості України має тенденцію щодо зменшення (2013 р. – 8,6%; 2014 р. – 7,2; 2015 р. – 6,3; 2016 р. – 6,4%). Така тенденція є негативною, оскільки машинобудування становить основу економічного устрою держави, оскільки забезпечує засобами виробництва інші галузі економіки (паливну, агропромислову, будівельну), тим самим сприяє оновленню та нагромадженню капіталу. Саме машинобудуванню в сучасних умовах належить важлива роль у прискоренні науково-технічного прогресу (рис. 1).

Починаючи з 2010 р. в Україні спостерігається тенденція щодо зниження обсягів виробництва як промисловості, так і машинобудування. За цей період виробництво машинобудівної галузі скоротилося на 24,7%. Позитивна тенденція спостерігається у 2016-2017 рр., значення індексу обсягів виробництва як промисловості, так і у машинобудівній галузі збільшується.

На основі статистичних даних Держкомстату України (рис. 2) згруповано та наведено частку збиткових підприємств за 2010-2017 рр.

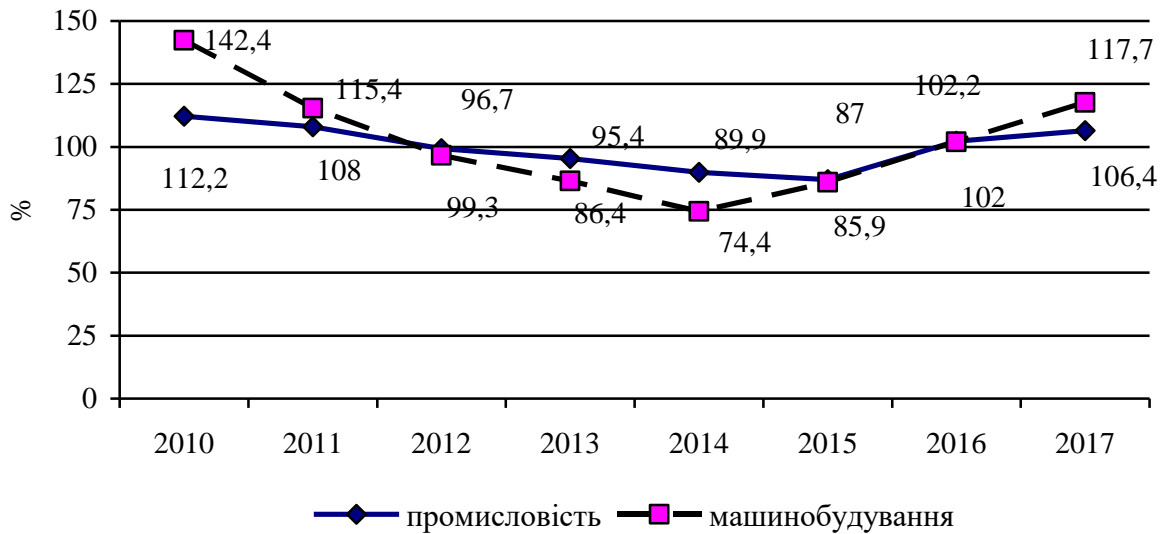

Рис. 1. Індекси обсягів виробництва промисловості та машинобудування в Україні, % до попереднього року (складено за джерелом [17])

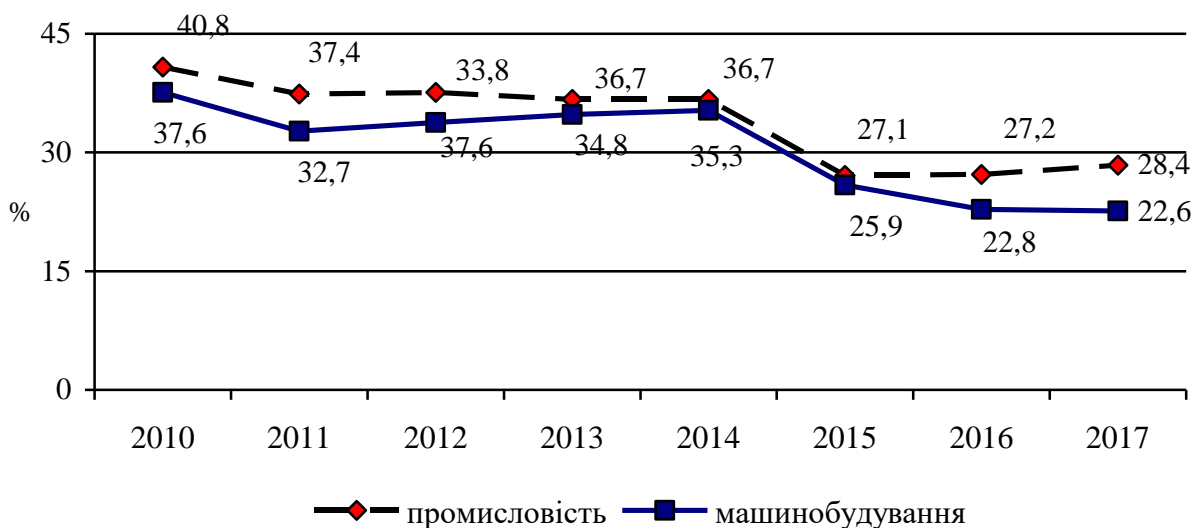

Рис. 2. Частка збиткових промислових і машинобудівельних підприємств України за 2010-2017 рр. (складено за джерелом [17])

Слід зазначити, за останні роки найбільша частка збиткових як промислових, так і машинобудівних підприємств спостерігається у 2010 р. (40,8 та 37,6% відповідно), саме після світової фінансової кризи. З 2011 р. частка збиткових промислових і машинобудівних підприємств зменшується.

У 2014-2016 рр. збитків зазнали підприємства за всіма видами промислової діяльності (рис. 3). У 2017 р. фінансовий

результат до оподаткування за видами економічної діяльності підприємств машинобудівної галузі склав 9023,3 млн грн.

Рентабельність підприємств є одним із найвагоміших показників оцінювання ефективності функціонування підприємств будь-якої сфери діяльності. Рівень рентабельності операційної діяльності на промислових підприємствах (рис. 4) протягом 2010-2015 рр. знижується (з 3,5% у 2010 р.

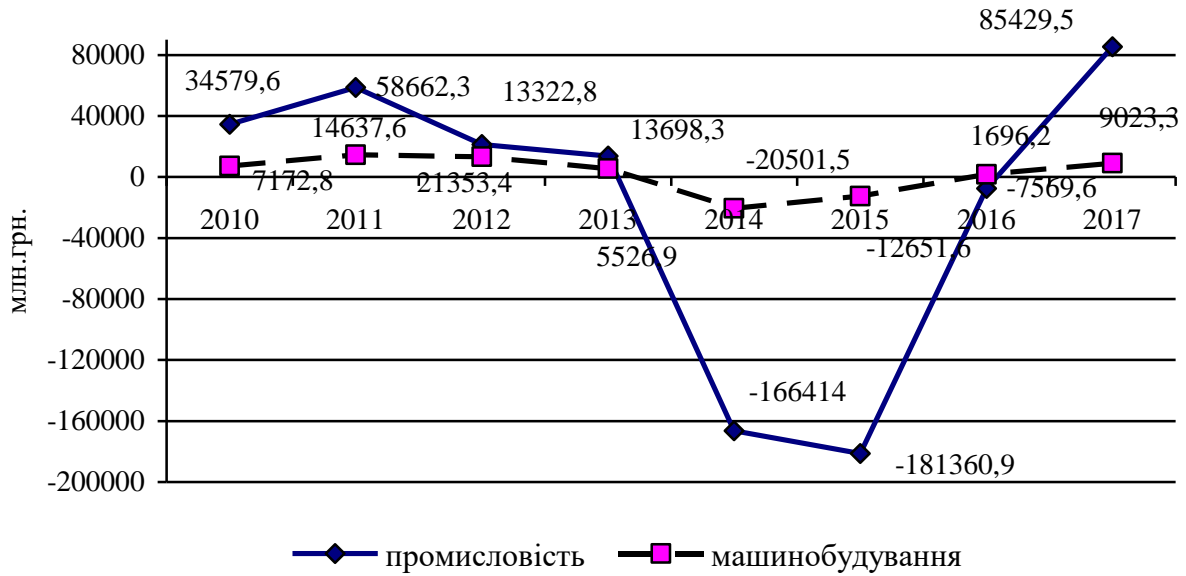

Рис. 3. Фінансовий результат до оподаткування за видами промислової діяльності промислових та машинобудівних підприємств України протягом 2010-2017 рр., млн грн (складено за джерелом [17])

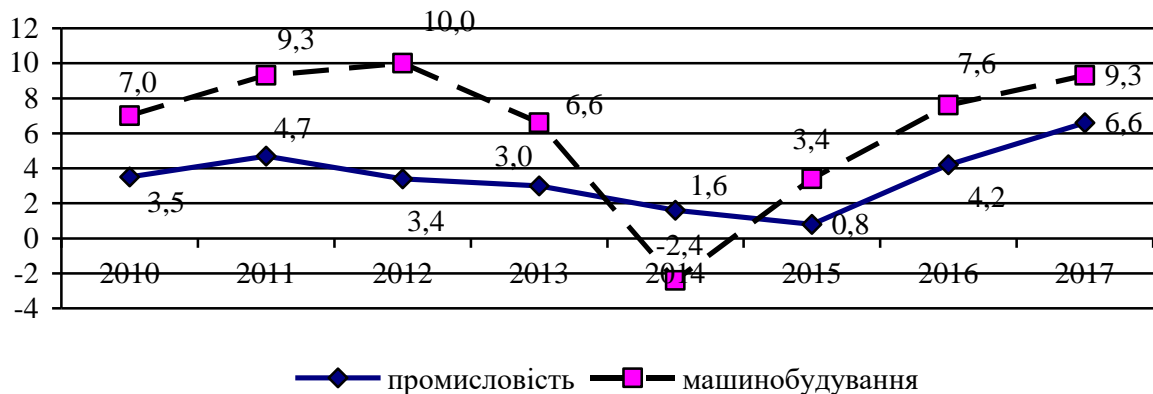

Рис. 4. Динаміка рівня рентабельності (збитковості) операційної діяльності підприємств за видами промислової діяльності у 2010-2017 рр., % (складено за джерелом [17])

до 0,8% у 2015 р.). У 2014 р. значення рентабельності на машинобудівних підприємствах має від'ємне значення (-2,4%). У той же час за 2016-2017 рр. рівень рентабельності підприємств машинобудівної галузі збільшився з 4,2 до 6,6%.

Слід відзначити, що однією з основних причин зниження фінансових показників підприємств даної галузі є скорочення обсягів виробництва і реалізації продукції. Це пов'язано з тим, що підприємства нама-

гаються реалізувати вже виготовлену продукцію, яка знаходиться на складах, без нарощування темпів виробництва.

Негативний вплив на підприємство чинить зовнішнє середовище, в якому воно функціонує, зокрема: недобросовісні конкуренти шляхом витіснення підприємства з товарних ринків шляхом інтенсивної інтервенції альтернативної продукції (технологій); демпінг цін; несумлінне виконання взятих на себе зобов'язань з боку клієнтів,

споживачів, інвесторів; підриєв ділової репутації підприємства. Нестабільність зовнішнього середовища дезорганізує фінансову, виробничо-збутову, техніко-технологічну діяльність підприємства, що значною мірою позначається на його розвитку та залежить від наявного антикризового потенціалу.

Антикризовий потенціал підприємства слід розглядати з точки зору ресурсно-функціонального підходу з визначенням ефективності використання наявних ресурсів і виокремленням функціональних складових. Отже, відповідно до цього підходу під антикризовим потенціалом слід розуміти такий стан підприємства, при якому воно, використовуючи свої ресурси, здатне забезпечити сталий розвиток. Підприємство, яке стійко розвивається, здатне своєчасно реагувати і протистояти негативному впливу внутрішніх та зовнішніх чинників.

Рівень антикризового потенціалу підприємства відповідно до ресурсно-функціонального підходу визначається станом його ресурсів: фінансових (фінансова складова), виробничо-збутових (виробничо-збутова складова), техніко-технологічних (техніко-технологічна складова) і трудових (кадрова складова).

Етапи запропонованої методики комплексної оцінки антикризового потенціалу підприємства наведено на рис. 5.

На першому етапі формується система показників оцінки антикризового потенціалу підприємства за методом аналізу ієрархій (МАІ).

Метод аналізу ієрархій полягає в декомпозиції проблеми на більш прості складові та подальшій обробці послідовності суджень особи, яка приймає рішення, парними порівняннями [18]. Завдяки цьому можна порівняти відносну важливість показників, які визначають ефективність використання наявних ресурсів підприємств.

Оцінку рівня антикризового потенціалу підприємства пропонується здійснювати за допомогою кількісних показників, які використовуються у плануванні, обліку й аналізі діяльності підприємств.

Ефективність використання фінансових ресурсів полягає у здатності підприємства самостійно розробляти і реалізувати фінансову стратегію відповідно до цілей загальнокорпоративної стратегії в умовах невизначеності та конкурентного середовища. Отже, фінансова складова передбачає оцінку ефективності використання фінансових ресурсів. Для цього в економічній літературі існує безліч взаємопов'язаних показників. Через взаємозалежність, а отже, нераціональність визначення всіх показників, які використовуються, запропоновано розраховувати коефіцієнти автономії та забезпеченості власними коштами, які характеризують ступінь фінансової незалежності. Для виявлення здатності підприємства розраховуватися за своїми зобов'язаннями слід визначати показники абсолютної та поточної ліквідності.

Ефективно спланована і налагоджена робота підрозділів, яка забезпечує виробництво та збут продукції на підприємстві, дозволяє успішно прогнозувати і запобігати небезпекам і загрозам для технологічного процесу, нівелювати можливі виникнення збитків. У свою чергу, високий рівень виробничо-збутової діяльності впливає на рівень антикризового потенціалу підприємства за рахунок підвищення якості виробництва (конкурентоспроможність продукції), збільшення частки податкових надходжень до бюджету (нарощування виробничих потужностей). Таким чином, оцінка виробничо-збутових ресурсів, які є основою виробничо-збутової складової антикризового потенціалу, базується на розрахунку чотирьох показників. По-перше, визначення показників рентабельності продажів і рентабельності активів, які характеризують ефективність діяльності підприємств. Коефіцієнт оборотності оборотних активів визначає ефективність використання оборотних активів. Необхідно так само розраховувати коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей, оскільки він характеризує раціональність використання коштів в обороті.

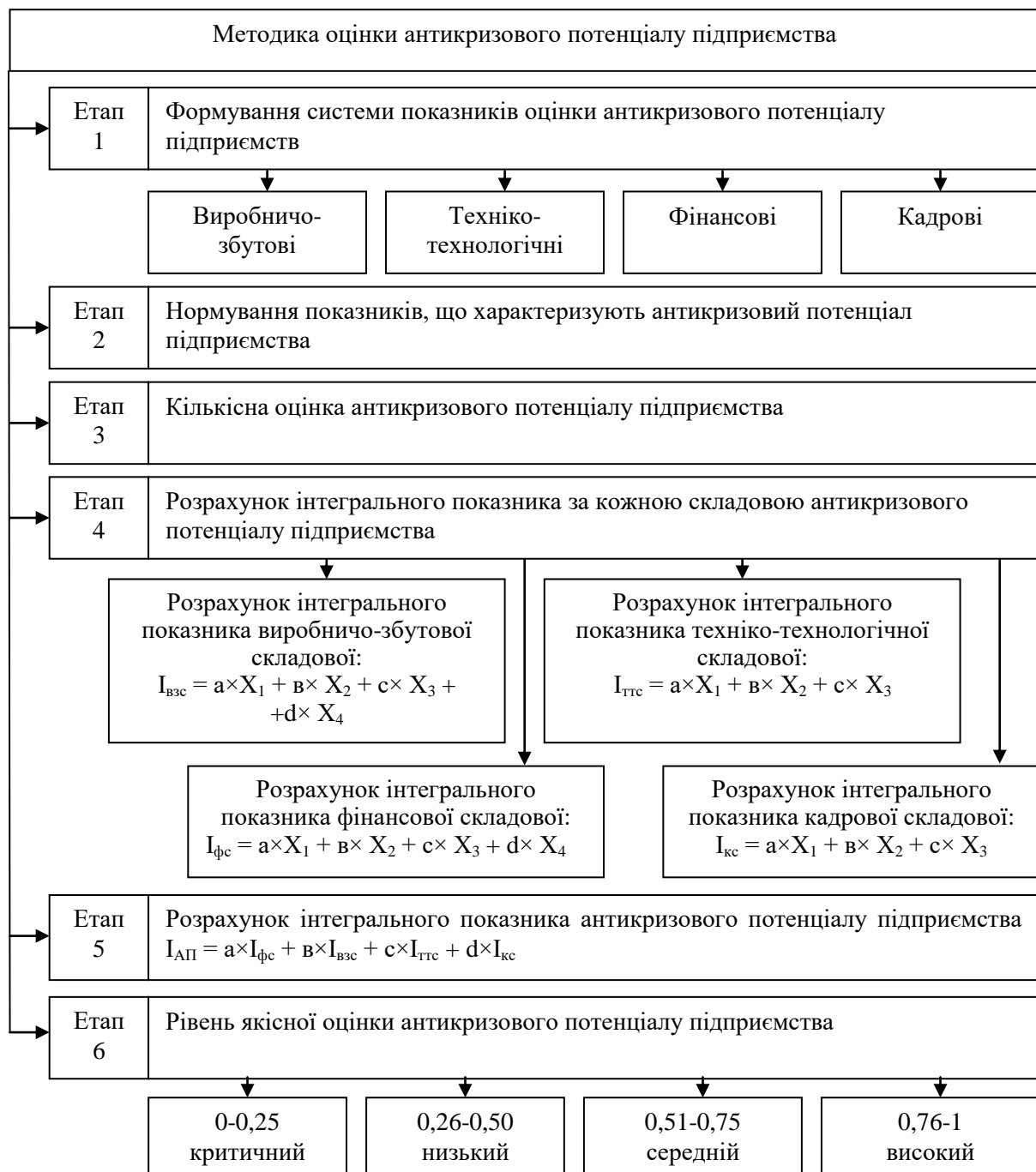

Рис. 5. Етапи комплексної оцінки антикризового потенціалу підприємства (складено авторами)

Оцінка техніко-технологічних ресурсів стосується всіх аспектів, які безпосередньо впливають на технічну і технологічну сторони процесу виробництва, перш за все на основні виробничі засоби, їх науково-технологічний рівень і розвиток. В

умовах ринкової економіки вкладення інвестицій у діяльність й інновації дозволить підприємству залишатися конкурентоспроможним. Отже, для оцінки техніко-технологічних ресурсів (техніко-технологічна складова) доцільно визначити ефек-

тивність використання основних засобів підприємства шляхом розрахунку коефіцієнтів фондоддачі, придатності, а також оновлення основних засобів.

Трудові ресурси визначають кадрову безпеку підприємства в умовах нестабільного зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємств. Рівень антикризового потенціалу підприємства може бути підвищений завдяки проведенню більш об'єктивного аналізу стану трудових ресурсів. Оцінка трудових ресурсів, які є основою кадрової складової антикризового потенціалу підприємства, полягає в розрахунку коефіцієнта стабільності кадрів, оскільки мінливість і висока плинність кадрів може стати причиною економічних втрат підприємства та мати негативний вплив на моральний стан працівників. Для визначення продуктивності праці запропоновано розраховувати й аналізувати в динаміці коефіцієнт вироблення продукції на одного працівника.

На другому етапі здійснюється нормування показників. Фінансові, виробничо-збутові, техніко-технологічні та кадрові показники мають різні величини й одиниці вимірювання, тому нормування дозволяє привести всі показники до єдиного нормованого значення, яке змінюється від 0 до 1. Згідно з підходом до нормування, який запропонували Ю.М. Харазішвілі та Є.В. Дронь, нормування показників виконується з використанням комбінованого методу, що заснований на модифікації методу нормування за показником «розмах варіації» та передбачає прирівнювання до нуля $X_{min} = 0$ у формулі нормування [19].

На третьому етапі розраховуються показники виробничо-збутової, техніко-технологічної, фінансової та кадрової складових, які характеризують антикризовий потенціал підприємства на основі їх фінансової звітності та мають лінійний характер.

На четвертому етапі розраховується інтегральний показник за кожною скла-

довою оцінки антикризового потенціалу підприємства.

Антикризовий потенціал підприємства – складна, багатогранна категорія. Здійснити її змістовну інтерпретацію можливо лише в разі вивчення всіх його складових з позиції єдиної методології, визначення критеріїв і показників їх сумірною оцінки. Тільки тоді може бути одержана адекватна характеристика антикризового потенціалу підприємства.

Слід зазначити, що категорія антикризового потенціалу є штучною (на практиці не існує цілісного показника, здатного оцінити дану категорію, він розраховується на підставі кількох критеріїв) і характеризується комплексом різного роду величин. Їх визначення і спільна оцінка дозволяють охарактеризувати об'єкти за цілісним єдиним критерієм, що значно спрощує процедуру порівняння і порівнянності між собою досліджуваних об'єктів. Інструментом для такої оцінки є комплексний інтегральний показник.

На практиці застосовуються такі підходи до оцінки рівня антикризового потенціалу підприємства:

1. Рейтинговий підхід, заснований на процедурі інтегрування індикаторів, що відображають найважливіші аспекти складових антикризового потенціалу підприємства. При цьому для отримання інтегральної характеристики, як правило, використовується метод бальних оцінок. Основною перевагою підходу є простота обчислення, а недоліком – невисокий ступінь достовірності.

2. Нормативний підхід, що дозволяє за допомогою комплексу показників і шкали їх вимірювання простежити за розвитком кризових процесів на підприємстві. Однак для реалізації даного підходу потрібне вирішення ряду проблем, а саме: вибір системи показників, що характеризують антикризовий потенціал; визначення меж зміни показників, що характеризують розвиток кризових процесів; при формуванні

нормативної моделі антикризового потенціалу проведення аналізу неузгодженості його нормативних та фактичних індикаторів. Як недолік нормативного підходу слід відзначити те, що його використання обмежене рамками окремого підприємства, а от же, не дозволяє одержати порівняльну характеристику щодо інших.

3. Підхід, заснований на визначенні інтегрального показника антикризового потенціалу підприємства, методі головних компонент, а також на кореляційно-регресивному аналізі. Використання інтегральних порівняльних оцінок складових антикризового потенціалу за методом головних компонент уможливило їх кількісне зіставлення за окремими факторами, що є більш ефективним стосовно використання первинних статистичних даних. Багатофакторний кореляційно-регресійний аналіз дозволяє виконати кількісну оцінку різних характеристик діяльності підприємства і на цій основі виявити та ранжувати за значимістю характеристики антикризового потенціалу.

Виходячи з аналізу підходів до оцінки антикризового потенціалу підприємства доцільно використовувати метод головних компонент.

Аналіз великих масивів даних по підприємствах, що характеризується вимірюваними показниками, є трудомістким, потребує чимало сил і часу. Для його полегшення необхідно дослідити зв'язки і залежності між вихідними параметрами, що дозволяє відкинути деякі з них, не втрачаючи при цьому інформативності [20]. Вихідна сукупність показників зменшується при збереженні інформації. Під головними компонентами розуміють лінійні комбінації, складені з «незалежних» змінних, яким властива коригованість між собою.

Вибір лінійних комбінацій за «незалежними» змінними не довільний, а строго визначений, тобто завдання методу головних компонент полягає в лінійному пере-

творенні ознак на новий набір «незалежних» випадкових величин.

При цьому головні компоненти визначаються власними векторами кореляційної матриці, отриманої на основі вихідних параметрів, що характеризують об'єкти дослідження. Головні компоненти визначають факт впливу того чи іншого параметра на перебіг процесу, існування зв'язку між параметрами, ознаки об'єкта, якими обумовлений той чи інший фактор, частку впливу фактора на значення ознаки.

Оскільки динаміка показників за складовими антикризового потенціалу є лінійною функцією, використання методу головних компонент є обґрунтованим.

Оскільки метод головних компонент заснований на взаємозв'язку вихідних ознак, перед побудовою головних компонент необхідно перевірити наявність кореляції між $X_1 \dots X_p$ для кожної групи показників. Для переходу до головних компонент визначаються власні значення кореляційної матриці.

Пропонується для об'єднання розрізаних показників підприємства використовувати один із методів факторного аналізу, а саме метод головних компонент (МГК), за допомогою якого доцільно здійснити визначення вагових коефіцієнтів показників, що характеризують складові антикризового потенціалу. Метод головних компонент здатен виявити достатню кількість характерних факторів при аналізі антикризового потенціалу підприємства, не потребує попереднього відбору груп елементарних ознак, не містить суб'єктивної оцінки, має просту логічну конструкцію.

У результаті розрахунку на основі МГК з використанням пакета Gretl 1.7.1 одержано зважені коефіцієнти рівнянь інтегральних показників за кожною складовою антикризового потенціалу підприємства:

1) інтегральний показник виробничо-збутової складової антикризового потенціалу підприємств визначається за формулою $I_{B3C} = 0,180 \times X_1 + 0,170 \times X_2 + 0,332 \times X_3 + 0,3182 \times X_4$,

де X_1 – рентабельність продажів, %;

X_2 – рентабельність активів, %;

X_3 – коефіцієнт оборотності оборотних активів;

X_4 – коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей;

2) інтегральний показник техніко-технологічної складової антикризового потенціалу підприємств визначається за формулою

$$I_{TTC} = 0,450 \times X_1 + 0,279 \times X_2 + 0,271 \times X_3,$$

де X_1 – коефіцієнт фондівдачі;

X_2 – коефіцієнт придатності;

X_3 – коефіцієнт оновлення;

3) інтегральний показник фінансової складової антикризового потенціалу підприємств визначається за формулою

$$I_{FC} = 0,177 \times X_1 + 0,223 \times X_2 + 0,310 \times X_3 + 0,290 \times X_4,$$

де X_1 – коефіцієнт автономії;

X_2 – коефіцієнт забезпеченості власними коштами;

X_3 – коефіцієнт абсолютної ліквідності;

X_4 – коефіцієнт поточної ліквідності;

4) інтегральний показник кадрової складової антикризового потенціалу підприємств визначається за формулою

$$I_{TC} = 0,300 \times X_1 + 0,366 \times X_2 + 0,334 \times X_3,$$

де X_1 – коефіцієнт фондівдачі;

X_2 – коефіцієнт вироблення продукції на одного працівника;

X_3 – коефіцієнт загальної трудової мобільності;

5) інтегральний показник антикризового потенціалу підприємств визначається за формулою

$$I_{AP} = 0,269 \times I_{B3C} + 0,231 \times I_{TTC} + 0,280 \times I_{FC} + 0,220 \times I_{TC}.$$

На шостому етапі здійснюється якісна оцінка антикризового потенціалу підприємства.

Значення інтегрального показника антикризового потенціалу підприємства порівнюються з даними, наведеними на рис. 2, що дозволяє визначити рівень якісної оцінки антикризового потенціалу. Запропоновано ідентифікувати чотири рівні антикризового потенціалу підприємства: критичний, низький, середній і високий. Оскільки максимально можливе значення інтегрального показника становить 1, для визначення меж рівнів антикризового потенціалу використано рівний інтервал з кроком 0,25.

На основі запропонованої методики комплексної оцінки антикризового потенціалу підприємства визначено наявний антикризовий потенціал машинобудівних підприємств ПАТ «Хартрон», ПАТ «Датагруп», ДП «Конотопський авіаремонтний завод «АВІАКОН».

Результати розрахунку інтегрального показника виробничо-збутової складової антикризового потенціалу підприємств наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Значення інтегрального показника виробничо-збутової складової антикризового потенціалу підприємств¹

Підприємство	2015	2016	2017
ПАТ «Хартрон»	0,4976	0,4624	0,3174
ПАТ «Датагруп»	0,3291	0,3652	0,3685
ДП «Конотопський авіаремонтний завод «АВІАКОН»	0,3681	0,3883	0,4307

¹ Розраховано на основі звітності підприємств ПАТ «Хартрон» – <http://www.hartron.com.ua/uk>; ПАТ «Датагруп» – <http://www.datagroup.ua>; ДП «Конотопський авіаремонтний завод «АВІАКОН» <http://www.aviakon.com>.

Протягом 2015-2017 рр. у ПАТ «Датагруп», ДП «Конотопський авіаремонтний завод «АВІАКОН» спостерігається зростання значення інтегрального показника, але його рівень залишається низьким, що свідчить про незначне поліпшення виробничо-збутової діяльності. На зниження рівня антикризового потенціалу ПАТ «Хартрон» вказує зменшення значення інтегрального показника виробничо-збутової складової. Для підвищення рівня антикризового

потенціалу підприємствам необхідно докласти зусиль щодо досягнення стратегічних цілей розвитку. Найбільш популярними цілями є: розширення частки ринку; освоєння нових ринків збуту; створення нових брендів; зростання вартості бізнесу.

Результати розрахунку інтегрального показника техніко-технологічної складової антикризового потенціалу підприємств наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Значення інтегрального показника техніко-технологічної складової антикризового потенціалу підприємств¹

Підприємство	2015	2016	2017
ПАТ «Хартрон»	0,4597	0,1901	0,0742
ПАТ «Датагруп»	0,0315	0,0764	0,0788
ДП «Конотопський авіаремонтний завод «АВІАКОН»	0,2331	0,4588	0,4582

¹ Розраховано на основі звітності підприємств ПАТ «Хартрон» – <http://www.hartron.com.ua/uk>; ПАТ «Датагруп» – <http://www.datagroup.ua>; ДП «Конотопський авіаремонтний завод «АВІАКОН» <http://www.aviakon.com>.

Протягом 2015-2017 рр. у ПАТ «Хартрон» та ПАТ «Датагруп» спостерігається критичний рівень інтегрального показника техніко-технологічної складової антикризового потенціалу, що свідчить про низький рівень технологій і невідповідність їх галузевим стандартам. У 2016-2017 рр. на ДП «Конотопський авіаремонтний завод «АВІАКОН» має місце збільшення ефек-

тивності використання виробничих ресурсів. Це підтверджується підвищенням інтегрального показника, що позитивно впливає на антикризовий потенціал.

Результати розрахунку інтегрального показника фінансової складової антикризового потенціалу підприємств наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Значення інтегрального показника фінансової складової антикризового потенціалу підприємств

Підприємство	2015	2016	2017
ПАТ «Хартрон»	0,4216	0,3694	0,3610
ПАТ «Датагруп»	0,4193	0,4022	0,4129
ДП «Конотопський авіаремонтний завод «АВІАКОН»	0,2480	0,2689	0,2717

¹ Розраховано на основі звітності підприємств ПАТ «Хартрон» – <http://www.hartron.com.ua/uk>; ПАТ «Датагруп» – <http://www.datagroup.ua>; ДП «Конотопський авіаремонтний завод «АВІАКОН» <http://www.aviakon.com>.

У 2015-2017 рр. простежується зниження інтегрального показника фінансової складової антикризового потенціалу аналізованих підприємств, що свідчить про зме-

нення здатності протистояти існуючим і виникаючим небезпекам, загрозам, які прагнуть завдати фінансових збитків підприємству або змінити структуру капіталу чи

примусово ліквідувати підприємство. Для підвищення рівня фінансової складової підприємствам необхідно підтримувати фінансову стійкість, рівновагу, забезпечувати достатню фінансову його незалеж-

ність і гнучкість при прийнятті фінансових рішень.

Результати розрахунку інтегрального показника кадрової складової антикризового потенціалу підприємств наведено в табл. 4.

Таблиця 4

Значення інтегрального показника кадрової складової антикризового потенціалу підприємств¹

Підприємство	2015	2016	2017
ПАТ «Хартрон»	0,4756	0,4870	0,5086
ПАТ «Датагруп»	0,6978	0,7450	0,7878
ДП «Конотопський авіаремонтний завод «АВІАКОН»	0,8114	0,7419	0,7314

¹ Розраховано на основі звітності підприємств ПАТ «Хартрон» – <http://www.hartron.com.ua/uk>; ПАТ «Датагруп» – <http://www.datagroup.ua>; ДП «Конотопський авіаремонтний завод «АВІАКОН» <http://www.aviakon.com>.

Рівень забезпеченості кадрів на досліджуваних підприємствах упродовж 2015-2017 рр. є достатнім. Результати оцінки кадрової складової антикризового потенціалу можуть бути використані для розробки плану з підвищення кваліфікації трудових

ресурсів, забезпечення ефективності використання обладнання та ін.

Результати розрахунку інтегрального показника антикризового потенціалу підприємств наведено в табл. 5.

Таблиця 5

Значення інтегрального показника антикризового потенціалу підприємств¹

Підприємство	2015	2016	2017	Рівень якісної оцінки
ПАТ «Хартрон»	0,4646	0,3701	0,3014	Низький
ПАТ «Датагруп»	0,3477	0,3765	0,3899	Низький
ДП «Конотопський авіаремонтний завод «АВІАКОН»	0,4001	0,4583	0,4678	Низький

¹ Розраховано авторами.

ПАТ «Хартрон», ПАТ «Датагруп», ДП «Конотопський авіаремонтний завод «АВІАКОН» мають різний рівень антикризового потенціалу, що обумовлено результатами виробничої діяльності, ефективністю використання наявних ресурсів і можливостей. У 2017 р. стан антикризового потенціалу розглянутих підприємств характеризувався більш низькими значеннями порівняно з 2015-2016 рр., що спричинено військово-політичним конфліктом. У ПАТ «Хартрон», ПАТ «Датагруп», на ДП «Конотопський авіаремонтний завод «АВІАКОН» інтегральний показник антикризово-

го потенціалу склав 0,3014-0,4678, що відповідає низькому рівню.

Комплексну оцінку антикризового потенціалу підприємств у 2017 р. наведено на рис. 6-8.

Отже, рівень антикризового потенціалу аналізованих підприємств знизився. Негативний вплив на антикризовий потенціал має низький рівень техніко-технологічної складової підприємств, що вказує на незадовільний рівень переоснащення, модернізації обладнання й обґрунтованості обраної стратегії.

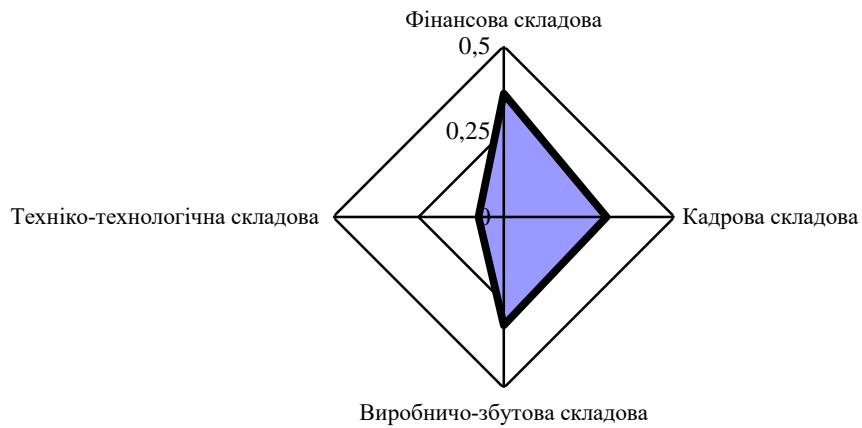

Рис. 6. Комплексна оцінка антикризового потенціалу ПАТ «Хартрон» (побудовано авторами)

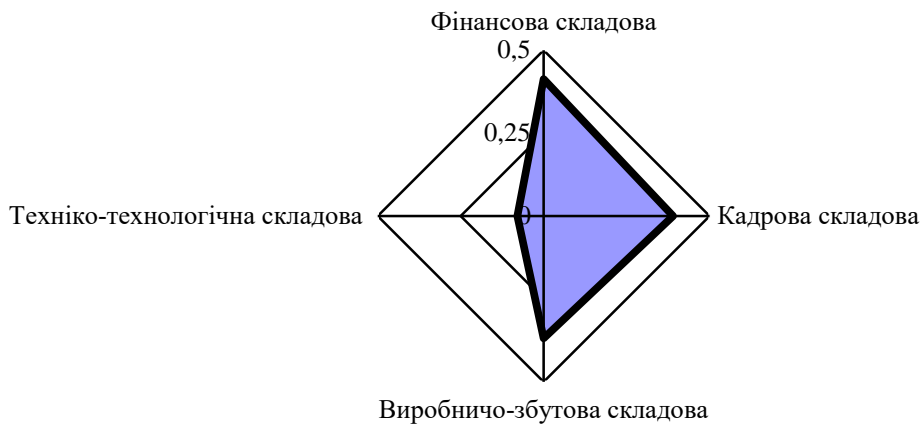

Рис. 7. Комплексна оцінка антикризового потенціалу ПАТ «Датагруп» (побудовано авторами)

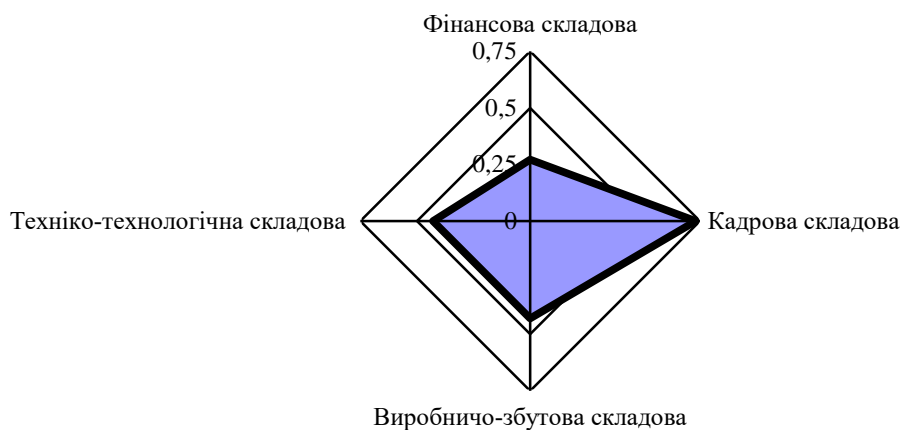

Рис. 8. Комплексна оцінка антикризового потенціалу ДП «Конотопський авіаремонтний завод «АВІАКОН» (побудовано авторами)

Висновки

1. На сталий розвиток підприємства впливає рівень його антикризового потенціалу, а саме стан, при якому підприємство, використовуючи свої ресурси, здатне забезпечити сталий розвиток, що визначає його можливості в досягненні поставлених цілей. Реалізація цих цілей виступає одним із способів отримання високого прибутку, збільшення конкурентних можливостей на ринку, вирішення проблеми виживання і мінімізації негативного впливу кризи. Підприємство тим успішніше уникає кризової ситуації, чим більше його антикризовий потенціал.

2. Запропоновано рівень антикризового потенціалу підприємства розглядати з позиції ресурсно-функціонального підходу, відповідно до якого його рівень визначається станом наявних фінансових, виробничо-збутових, техніко-технологічних і трудових ресурсів.

Виробничо-збутові ресурси становлять основу виробничо-збутової складової антикризового потенціалу, ефективність їх використання базується на розрахунку таких показників, як рентабельність продажів, рентабельності активів, коефіцієнти оборотності оборотних активів і співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей.

Трудові ресурси є основою кадрової складової антикризового потенціалу підприємства, їх оцінка ґрунтується на аналізі коефіцієнтів стабільності кадрів і вироблення продукції на одного працівника. Це дозволяє визначити плінність кадрів та продуктивність, що впливає на її рівень.

Ефективність використання фінансових ресурсів становить основу оцінки фінансової складової та передбачає розрахунок коефіцієнтів автономії, забезпеченості власними коштами, абсолютної та поточної ліквідності. Це дозволяє оцінити ефективність використання наявних фінансових ресурсів підприємства.

Для оцінки техніко-технологічних ресурсів у межах техніко-технологічної складової запропоновано визначити ефективність використання основних засобів підприємства шляхом розрахунку коефіцієнтів фондівдачі, придатності основних засобів та їх оновлення. Це дає змогу охарактеризувати ефективність вкладення інвестицій у діяльність та зберегти відповідний рівень конкурентоспроможності на ринку.

3. Запропонована методика комплексної оцінки антикризового потенціалу підприємства на основі розрахунку інтегральних показників виробничо-збутової, кадрової, фінансової, техніко-технологічної складових характеризується доступністю і простотою використання, з огляду на те, що всі розрахунки ґрунтуються на офіційній звітності. Дана методика може бути застосована для оцінки антикризового потенціалу промислових підприємств, оскільки враховує особливості організації виробничо-господарської та фінансової діяльності підприємств, а також державної регуляторної політики щодо формування фінансових ресурсів підприємств, вплив якої зростає за умов збільшення кількості державних замовлень на виробництво продукції. Її використання дозволить виявити найбільш вразливі сфери діяльності промислових підприємства в надзвичайних умовах їх господарювання.

Методика комплексної оцінки антикризового потенціалу підприємства дає змогу аналізувати динаміку показників, виявити найбільш слабкі сторони діяльності підприємства, використовувати графічний метод при оцінці результатів реалізації різних варіантів управлінських рішень.

4. На основі запропонованої методики комплексної оцінки антикризового потенціалу підприємства визначено його рівень на машинобудівних підприємствах (ПАТ «Хартрон», ПАТ «Датагруп», ДП «Конотопський авіаремонтний завод «АВІАКОН»). Встановлено, що рівень ан-

тикризового потенціалу підприємств перебуває під впливом численних факторів і характеризується нестійким характером. Більшою мірою негативний вплив на їх антикризовий потенціал має неефективне використання техніко-технологічних ресурсів, що зменшує можливість досягнення сталого розвитку. Саме тому робота із забезпечення відповідного рівня антикризового потенціалу повинна мати постійний характер.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні дії факторів зовнішнього середовища на антикризовий потенціал підприємств під впливом галузевих та організаційно-технологічних особливостей. Це потребує розвитку відповідних методів оцінки мінливого зовнішнього середовища функціонування підприємств і додаткових емпіричних підтверджень.

Література

1. Кизим В. А., Благун И. С., Копчак Ю. С. *Оценка и прогнозирование неплатежеспособности предприятия*: монографія Х. : ИНЖЭК, 2004. – 124 с.
2. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством в умовах економіки знань та інтелектуалізації менеджменту. *Економічний форум*. 2016. № 1. С. 161-170.
3. Терещенко О. О. *Антикризове фінансове управління на підприємстві*: монографія. К. : КНЕУ, 2008. 272 с.
4. Тридід О. М., Смовженко Т. С., Вовк В. Я. *Антикризове управління стратегічним розвитком банку* : монографія. Київ : УБС НБУ, 2008. 473 с.
5. Ansoff H., McDonnell E. *Implanting Strategic Management*. New York : Prentice-Hall, 1990. 520 p.
6. Thompson A. A., Strickland A. J., Gamble J. E. *Crafting and Executing Strategy*. New York : McGraw-Hill/Irwin, 2013. 592 p.
7. Doyle P. *Marketing Management and Strategy*. Pearson Education Ltd., London, 2002. 464 p.
8. Starasta A. *Anti-crisis Management Strategies. The case of companies in the Greater Poland Voivodeship*. *Management*. 2014. Vol. 18. No. 1. pp. 255-266. doi: <http://dx.doi.org/10.2478/manment-2014-0019>
9. Jaques T. *Issue and Crisis Management: Quicksand in the Definitional Landscape*. *Public Relations Review*. 2009. No 35(3). pp. 280-286. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.pubrev.2009.03.003>
10. Moynihan D. *Learning under uncertainty: Networks in Crisis Management*. *Public Administration Review*. 2008. No 68(2). P. 350-365. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1540-6210.2007.00867.x>
11. Fuchedji V. I. *Crisis financial management in ensuring sustainability of enterprise management system*. *New University*. 2012. No 11 (21), P. 20-23.
12. Ареф'єва О. В., Прохорова Ю. В. *Антикризове фінансове управління підприємством*: монографія. Львів: УАД, 2011. 249 с.
13. Булеев И. П., Корытько Т. Ю., Тельнова А. В. *Управление промышленным предприятием в условиях кризиса*: монографія. Краматорск: ДГМА, 2011. 196 с.
14. Брюховецкая Н. Е., Булеев И. П. *Антикризисное управление предприятием*. Донецк: ИЭП НАН Украины, 2000. 234 с.
15. Маслак О. О., Гром'як О. Б. Експрес-діагностика внутрішніх криз на підприємстві. *Економіка промисловості*. 2013. № 1-2 (61-62). С. 68-75.
16. Пілецька С. Т. *Діагностика в антикризовому управлінні підприємством*. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2013. № 5. С. 67-70.
17. *Державна служба статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/pr/prm_ric/prm_ric_u/ipv2013_u_bez.html (Дата звернення 30.08.2018).
18. Саати Т. *Принятие решений. Метод анализа иерархий*. Москва: Радио и связь, 1993. 320 с.

19. Харазішвілі Ю. М., Дронь Є. В. Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі: аналіт. доп. К.: НІСД, 2014. 117 с.

20. Айвазян С. А., Бухштабер В. М., Енюков И. С., Мешалкин Л. Д. Прикладная статистика: Классификация и снижение размерности: справоч. изд. М.: Финансы и статистика, 1989. 607 с.

References

1. Kizim, V. A., Balagun, I. S., & Korchak, Ju. S. (2004). *Estimation and forecasting of insolvency of the enterprise*. Kharkiv: INZHEK [in Russian].

2. Lihonenko, L. O. (2016). Anticrisis management of the enterprise in the conditions of knowledge economy and intellectualization of management. *Economic forum*, 1, pp. 161-170 [in Ukrainian].

3. Tereshchenko, O. O. (2008). Anticrisis financial management at the enterprise. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

4. Trydid, O. M., Smovzhenko, T. S. & Vovk, T. Ya. (2008) *Anti-crisis management of strategic development of the bank* Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

5. Ansoff, H., & McDonnell, E. (1990). *Implanting Strategic Management*. New York: Prentice-Hall.

6. Thompson, A. A., Strickland, A. J. & Gramble, J. E. (2013). *Crafting and Executing Strategy*. New York : McGraw-Hill/Irwin.

7. Doyle, P. (2002). *Marketing Management and Strategy*. Pearson Education Ltd., London.

8. Starasta, A. (2014). Anti-crisis Management Strategies. The case of companies in the Greater Poland Voivodeship. *Management*, 18, pp. 255-266. doi: <http://dx.doi.org/10.2478/manment-2014-0019>

9. Jaques, T. (2009). Issue and Crisis Management: Quicksand in the Definitional Landscape. *Public Relations Review*, (3),

280-286. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.pubrev.2009.03.003>

10. Moynihan, D. (2008). *Learning under uncertainty: Networks in Crisis Management* *Public Administration Review*, 68(2), pp. 350-365. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1540-6210.2007.00867.x>

11. Fuchedji, V. I. (2012). Crisis financial management in ensuring sustainability of enterprise management system. *New University*, 11 (21), pp. 20-23.

12. Arefyeva, O. V. & Prokhorova, Yu. V. (2011). Anticrisis financial management of the enterprise. Lviv: UAD. [in Ukrainian]

13. Buleev, I. P., Korytko, T. Yu. & Telnova, A. B. (2011). *Management of an industrial enterprise in crisis conditions*. Kramatorsk: DSMA [in Russian].

14. Brjukhoveckaja, N. E. & Buleev, I. P. (2000). Anti-crisis management of enterprise. Doneck: IEP NANU [in Russian].

15. Maslak, O. O. & Hromyak, O. B. (2013). Express-diagnostics of internal crises at the enterprise. *Econ. promisl.*, 1-2, pp. 68-75 [in Ukrainian].

16. Piletska, S. T. (2013). Diagnostics in crisis management of the enterprise. *Scientific herald of Poltava University of Economics and Trade*, 5, pp. 67-70 [in Ukrainian].

17. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/vvp/vvp_kv/vvp_kv_u/vvpf_kv2016u_n.htm [in Ukrainian].

18. Saati, T. (1993). Making decisions. The method of analyzing hierarchies. Moscow: Radio i svyaz' [in Russian].

19. Kharazishvili, Yu. M., & Dron, E. V. (2014). *Forecasting of indicators, threshold values and level of economic security of Ukraine in the medium-term perspective*. Kyiv: NISR [in Ukrainian].

20. Ajjvazjan, S. A., Bukhtaber, V. M., Enjukov, I. S., & Meshalkin, L. D. (1989). *Applied Statistics: Classification and Dimension Reduction*. Moscow: Finansy I Statistika [in Russian].

Самира Тимофеевна Пилецкая,

д-р экон. наук, доцент

Национальный авиационный университет,
03680, Украина, г. Киев, пр. Космонавта Комарова, 1

E-mail: 0508486185@ukr.net;

Татьяна Юрьевна Корытько,

канд. экон. наук, доцент

Институт экономики промышленности НАН Украины
03057, Украина, г. Киев, ул. Желябова, 2

E-mail: taniakorytko@gmail.com

МЕТОДИКА КОМПЛЕКСНОЙ ОЦЕНКИ АНТИКРИЗИСНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

В текущих условиях хозяйствования, характеризующихся нестабильностью внешней и внутренней среды предприятия, ухудшением экономической и политической ситуации в Украине и невозможностью долгосрочного прогнозирования хозяйственной деятельности, предприятия столкнулись с необходимостью проведения оценки антикризисного потенциала предприятия.

Определены основные критерии оценки и разработана методика комплексной оценки антикризисного потенциала предприятия. Ключевым критерием оценки является динамика показателей, характеризующих производственно-сбытовую, кадровую, финансовую и технико-технологическую составляющие антикризисного потенциала предприятия. Предложенная методика комплексной оценки антикризисного потенциала основана на расчете интегрального показателя и позволяет не только осуществлять обобщенную сравнительную оценку результативности деятельности отдельного предприятия в соответствующем периоде, но и обеспечивает возможность проведения многомерного сравнительного анализа результатов деятельности нескольких предприятий, функционирующих в одной отрасли. Проведение оценки антикризисного потенциала по предложенной методике позволит определить наиболее слабые стороны деятельности предприятия, использовать графический метод при оценке результатов реализации различных вариантов управленческих решений.

С использованием представленной методики проведена оценка антикризисного потенциала на примере машиностроительных предприятий (ПАО «Хартрон», ПАО «Датагруп», ГП «Конотопский авиаремонтный завод «АВИАКОН»). Установлено, что наиболее отрицательное влияние на их антикризисный потенциал оказывает неэффективное использование технико-технологических ресурсов, что уменьшает возможность достичь устойчивого развития. Именно поэтому работа по обеспечению соответствующего уровня антикризисного потенциала должна носить постоянный характер.

Ключевые слова: предприятие, антикризисный потенциал, комплексная методика оценки, производственно-сбытовая составляющая, кадровая составляющая, финансовая составляющая, технико-технологическая составляющая.

JEL: G 30, D 83, L 20, M 10

Samira T. Piletska,
Doctor of Economics
National Aviation University
03058, Ukraine, Kyiv, Cosmonaut Komarov Avenue, 1
E-mail: 0508486185@ukr.net;

Tetyana Yu. Korytko,
PhD in Economics.
Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine
03057, Ukraine, Kyiv, 2 Gelabov Str
E-mail: taniakorytko@gmail.com

COMPLEX EVALUATION METHOD OF ENTERPRISES' ANTI-CRISIS POTENTIAL

In the current conditions of management, characterized by instability of the external and internal environment of an enterprise, worsening of the economic and political situation in Ukraine and the impossibility of long-term forecasting of economic activity, enterprises faced the need to assess their anti-crisis potential.

In this paper the main evaluation criteria are determined and a methodology for a comprehensive evaluation of the enterprises' anti-crisis potential is developed. The main evaluation criteria are the dynamics of indicators, characterizing the production, marketing, personnel, financial, technical and technological components of the company's anti-crisis potential. The proposed in the paper methodology for a comprehensive assessment of the crisis potential is based on the calculation of the integral indicator and allows not only to carry out a generalized comparative evaluation of an individual enterprise's activity in the relevant period, but also provides an opportunity to conduct a multidimensional comparative analysis of activity of several enterprises, operating in the same industry. Carrying out an assessment of the anti-crisis potential using the abovementioned methodology allowed us to determine the weakest aspects of the enterprise's direction of functioning. Using the graphical method in evaluating the results of implementation of various management solutions allowed us to vividly identify the weakest aspects of the enterprise's activities and to assess the results of implementing various management solutions.

Using the proposed methodology, authors estimated the anti-crisis potential of several machine-building enterprises (PJSC «Khartron», PJSC «Datagroup», SE «Konotop aircraft repair plant» AVIAKON»). As a result of the conducted research, it was founded, that the most negative impact on anti-crisis potential of these enterprises is the ineffectiveness of the use of technical and technological resources, which reduces the opportunity to achieve sustainable development of analyzed firms. That is why the work to ensure the appropriate level of anti-crisis capacity should be of a permanent nature.

Keywords: enterprise, anti-crisis potential, complex evaluation method, production-sales component, personnel component, financial component, technical and technological component.

JEL: G 30, D 83, L 20, M 10

Формат цитування:

Пілецька С. Т., Коритько Т. Ю. Методика комплексної оцінки антикризового потенціалу підприємства. *Економіка промисловості*. 2018. № 3 (83). С. 76-92. doi: <http://doi.org/10.15407/econindustry2018.03.076>

Piletska, S. T., & Korytko, T. Yu. (2018). Complex evaluation method of enterprises' anti-crisis potential. *Econ. promisl.*, 3 (83), pp. 76-92. doi: <http://doi.org/10.15407/econindustry2018.03.076>

Надійшла до редакції 21.06.2018 р.